

378
К48

1429/—

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

КЛЕПАР Марія Василівна

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ СВІТОГЛЯДНОЇ ПОЗИЦІЇ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНО-ПІСЕННОЇ
ТВОРЧОСТІ

ІЗ.00.01 - теорія і історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук

Київський педагогічний
інститут ім. О. М. Горького
БІБЛІОТЕКА

Київ - 1993

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100313160

Дисертація в рукопис

робота виконана в Українському державному педагогічному
університеті ім. М.П.Драгоманова.

Наукові керівники	- доктор педагогічних наук,
професор КОБЗАР Борис
Степанович;
- кандидат педагогічних на-
ук, доцент РУДНИЦЬКА
Оксана Петрівна.
Офіційні опоненти	- доктор педагогічних наук,
професор КОВАЛЬ Лариса
Григорівна;
- кандидат педагогічних на-
ук, доцент ШПАК Вікторія
Іванівна.
Провідна організація	- Криворізьський державний
педагогічний інститут.

Захист відбудеться " 4 " листопада 1993 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради К ІІЗ.ОІ.02 в Українському державному педагогічному університеті ім.М.П.Драгоманова /252030, м.Київ, вул.Пирогова,9/.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Українського державного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова.

Автореферат розісланий "2" жовтня 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої
ради

Под

Л.Г.Подоляк

А к т у а л ь н і о т ь дослідження. На сучасному етапі гуманізації всіх сфер соціального життя ще більшої ваги набувають проблеми підготовки освітянських кадрів. Майбутнє країни, її подальший розвиток значною мірою залежать від формування особистості вчителя, який має виключний вплив на становлення ціннісних орієнтацій, моральних якостей, естетичних поглядів учнів, їх знань і переконань. Учитель водночас виступає для школярів духовним наставником, провідником соціального та історичного досвіду, вихователем, психологом, організатором тощо. Такий багатofункціональний характер педагогічної праці вчителя зумовлює важливість формування його світоглядної позиції, що являє собою фокус людського бачення світу, міру розуміння природи і суспільства, соціальних відносин, поглядів на світ та своє місце в ньому.

В українців, як і в представників інших народів, історично виробився самобутній національно орієнтований світогляд, який окладає основу духовності нації та відображується в історичних подіях, ідейній та морально-естетичній спадщині народу, прикметах, традиціях, звичаях, символах, здобутках культури. Відродження і впровадження в практику вищої школи глибин і багатства його гуманістичного змісту та національних ознак стає однією з вирішальних вимог сьогодення.

Проблема дослідження світоглядної позиції людини привертає дедалі більшу увагу працівників різних галузей науки. Її філософські аспекти розглядаються у наукових працях О.В.Азархіна, В.Ф.Діденко, В.П.Іванова, В.І.Шиякарука, І.І.Яденко. Психологічні основи світоглядної позиції були розкриті Г.С.Залецьким, О.В.Киричуком, М.Д.Ярмаченко. Питання змісту і структури світоглядної позиції, а також педагогічні шляхи її формування обґрунтовані в роботах В.І.Бондаря, Я.У.Бурлаки, С.У.Гончаренко, Б.С.Кобзаря, Е.І.Моносозона, О.Г.Мороза, І.В.Сисоєнко.

У психолого-педагогічній літературі формування світоглядної позиції розглядається як основа всього багатогранного процесу розвитку системи відносин людини до навколишньої дійсності, усвідомлення нею своєї внутрішньої сутності, виховання ціннісних орієнтацій, що виступають стрижнем діяльності та поведінки. Підкреслюється, що світоглядна позиція не є сукупністю "чистих" абстрактно-логічних знань. Вона концентрує в собі критеріальні принципи оцінки різноманітних життєвих явищ, ситуацій, суспільних норм людських взаємин і органічно сплавляє разом думки, почуття, прагнення, внутрішню готовність діяти. Саме цей системоутворюючий феномен розвитку особистості найбільш повно характеризує її ерудицію, спрямованість знань і поглядів, емоційно-почуттєве ставлення до надбань духовної культури, суб"єктивну мотивацію реальних вчинків. Тому в науці існує думка про те, що в основу формування світоглядної позиції майбутнього вчителя має бути покладеною ідея забезпечення світогляду в дії, тобто нерозривна єдність розвитку його свідомості та діяльності. Найголовніше завдання полягає не лише в тому, аби озброїти вчителя сучасними науковими знаннями, а й в тому, щоб зробити ці знання предметом усвідомлення і переживання особистості, засвоєння і реалізації, щоб сформувати позицію, яка поєднує погляди і вчинки педагога.

Дане дослідження показало, що хоча в цілому студенти педагогічних вузів дістають відповідну до програм загальну і професійну підготовку, їх знання нерідко залишаються на рівні формального засвоєння і не сприяють формуванню самостійного ставлення до навколишньої дійсності. Це зумовлено, з одного боку, недостатньою розробленістю концепції розвитку гуманістичного, національно орієнтованого світогляду, що ґрунтується на розумінні самоцінності людської особистості, почутті власної гідності, національній са-

мосвідомості, а з другого - певною обмеженістю методів і форм проведення педагогічної роботи в цьому напрямку.

Теорія і практика педагогіки переконливо свідчать про те, що одним із провідних засобів формування світогляду є мистецтво. Автори багаточисленних досліджень доходять висновку, що якісні зміни в естетичному розвитку особистості сприяють і вдосконаленню її світоглядної культури /І.А.Зязюн, Л.Г.Коваль, О.Р.Мазуркевич, Ю.Д.Руденко, О.П.Рудницька, М.Г.Стельмахович, Г.П.Шевченко/. Однак спеціальних досліджень, присвячених формуванню світоглядної позиції студентів педвузів у процесі їх художньої освіти і естетичного виховання ще не проводилося. В цьому аспекті конче важливого значення набуває вивчення світоглядних функцій народно-пісенної творчості.

За думкою провідних науковців музичний фольклор є своєрідним конденсатом духовної культури людства від найдавніших часів дотепер, вагомим частком світогляду, що має гуманістичний зміст і національну форму. Зберігачи і збагачуючи краї народні традиції, здобутки національної культури, пісенна творчість якнайбільше сприяє формуванню особистісних якостей людини. Процес освоєння народних пісень, їх слухання і виконання відкриває можливість застосування у педагогічній роботі не прямих, а опосередкованих виховних впливів, "осягнення світу" через сприйняття мистецьких творів, які не тільки об'єктивно, а й суб'єктивно виступають засобом пізнання життя, служать своєрідним шляхом входження у різні сторони людських стосунків /О.В.Петровський/. Саме тому проблему використання народної пісні з метою формування світоглядної позиції студентів можна вважати одним з пріоритетних напрямків педагогічного пошуку.

Актуальність і недостатня розробленість даної проблеми зумо-

вила вибір теми дисертації - "Формування гуманістичної світоглядної позиції майбутніх учителів засобами народно-пісенної творчості".

Об'єкт дослідження - формування гуманістичного світогляду студентської молоді.

Предмет дослідження - особливості формування гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції студентів педагогічних вузів засобами українського пісенного фольклору

Мета дослідження - науково розробити організаційно-методичну систему формування гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції студентів засобами народної пісні в позааудиторній виховній роботі.

В основу дисертаційного дослідження покладено **гіпотезу**: якщо запровадити у позааудиторну виховну роботу педагогічного вузу організаційно-методичну систему, яка передбачає соціально-історичну освіту студентів у співвідношенні з вивченням змісту, жанру та обрядових традицій виконання народних пісень, активізацію усвідомлених та емоційно забарвлених спонукань до засвоєння морально-естетичних цінностей пісенного фольклору, розвиток творчої виконавської просвітницької діяльності майбутніх учителів, то підвищиться ефективність формування їх гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції.

Відповідно до мети і гіпотези дослідження були визначені його **завдання**:

1. Дати педагогічну інтерпретацію поняття "світоглядна позиція" особистості;
2. Визначити критерії та виявити рівні сформованості гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції студентів педагогічних вузів.

3. Теоретично розробити, обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-методичну систему ефективного формування гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції засобами народної пісні.

Методологічну основу дослідження складала філософська теорія особистості як суб'єкта і носія суспільних відносин; положення сучасної психології про особливості розвитку національної свідомості та самосвідомості людини, її гуманістичної діяльності; вчення про історичну природу і соціальну зумовленість мистецтва, його роль у формуванні духовної культури особистості. Важливе значення для дослідження мали положення музикознавства, фольклористики, етнографії про комплексний характер наукового вивчення проблематики і світоглядної функції народних пісень.

Для розв'язання поставлених завдань було розроблено програму дослідження, згідно з якою на різних етапах експериментальної роботи використовувалися комплекси методів: теоретичний аналіз, педагогічний експеримент, спостереження, анкетування, усне опитування, вивчення навчальної документації педвузів України, узагальнення передового педагогічного досвіду. Опитування результатів експерименту здійснювалось за допомогою методів статистики.

Б а з а дослідження. Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 500 студентів історичного, музично-педагогічного, педагогічного, філологічного факультетів Івано-Франківського, Вінницького, Дрогобицького Київського педагогічних вузів.

Н а у к о в а н о в и з н а дослідження:

- дано визначення поняття "світоглядна позиція" як базового компонента особистості, фундамента її духовності, що характеризується єдністю усвідомлених, емоційно забарвлених спонукань

до досягнення здобутків національної культури з реально здійснюваними актами поведінки. З такої точки зору навчальна діяльність майбутнього вчителя виступає процесом реалізації його світоглядної позиції, яка, в свою чергу, стає умовою ефективності подальшої педагогічної діяльності;

- розкриті структура гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції, в якій виділено такі компоненти: когнітивний /знання соціально-історичних подій минулого і сучасного буття України, національної символіки, традицій, звичаїв і обрядів українського народу, специфічних ознак одягу в різних регіонах/; емоційний /почуття власної гідності й гордості за приналежність до своєї нації, любові до рідного краю, поваги до культури інших народів, доброти, милосердя, що знаходять своє виявлення у ставленні до людини, суспільства, природи/; діяльнісно-поведінковий /творча музично-виконавська та просвітницька діяльність, спрямована на популяризацію народних пісень як скарбів самотньої української культури/.

- розроблені критерії діагностування гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції /розуміння морально-естетичних цінностей суспільства; усвідомлене, емоційно забарвлене спонукання до засвоєння змісту і традицій виконання народних пісень, естетичного переживання й оцінки їх художньої досконалості; вміння активно реалізовувати свої погляди і почуття у різних формах творчої діяльності та виявлені якісні рівні її сформованості /високий, середній, низький/.

Особистий вклад в науку складає розробка нової організаційно-методичної системи формування світоглядної позиції майбутніх учителів засобами народно-пісенної творчості

в позааудиторній виховній роботі.

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що педагогіка вищої школи доповнюється і збагачується науковими знаннями про мету і зміст професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, сутність, структуру і критерії діагностування гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції студентів, педагогічні умови її успішного формування засобами народної пісні.

Практичну значимість дослідження складають методичні рекомендації для викладачів і керівників художньої самодіяльності щодо формування гуманістичної світоглядної позиції студентів засобами народно-пісенної творчості в процесі діяльності вокального ансамблю. Результати і висновки дослідження можуть також використовуватись у роботі з учнями старших класів та педагогічних училищ, у матеріалах лекційних курсів з історії, народознавства, літератури, мови, природознавства, методики музичного виховання у вищих та середніх спеціальних педагогічних закладах, в системі перепідготовки вчителів загальноосвітніх шкіл, викладачів вузів та училищ.

Вірогідність наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечується репрезентативністю вибірки, результатами якісної обробки одержаних даних, використанням методів дослідження, адекватних поставленим завданням.

На ва ж н о т в и н о с я т ь с я :

- конкретизація поняття та критерії діагностування у студентів гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції, що визначають досягнутий рівень її сформованості та виступають основою збагачення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя в процесі освоєння пісенного фольклору;

- організаційно-методична система світоглядної підготовки майбутнього вчителя в позааудиторній виховній роботі, яка включає мету і засоби поглиблення знань студентів про духовну спадщину українського народу, його історію та культуру; формування у них почуттів гуманності та національної гідності в процесі досягнення віршованого тексту і музики народних пісень; поетапне оволодіння уміннями передачі своїх поглядів і почуттів іншим людям у перебігу творчої виконавської та просвітницької діяльності.

А п р о б а ц і я т а в п р о в а д ж е н н я в практику результатів дослідження здійснювалося в ході дослідно-експериментальної роботи у Вінницькому, Дрогобицькому, Івано-Франківському, Київському педагогічних вузах; через публікацію матеріалів, які відображають основні теоретичні і практичні положення дисертації; шляхом виступів на засіданнях кафедри педагогіки Київського державного педагогічного інституту ім. М.П.Драгоманова та кафедри музики Дрогобицького, Рівненського, Тернопільського педінститутів та Прикарпатського університету; участі у науково-практичних, науково-педагогічних конференціях /1990, 1992, 1993/.

СТРУКТУРА І ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Дисертація складається з вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури. Зміст викладений на 146 сторінках машинописного тексту, ілюстрований 10 таблицями. До списку літератури включено 230 літературних джерел.

У вступі обґрунтована актуальність теми, представлені об'єкт, предмет, гіпотеза, мета і завдання дослідження, визначені його наукова новизна, теоретична і практична значущість, викладені методи і етапи роботи над дисертацією, наведені відомості про апробацію.

Перший розділ - "Теоретико-методологічні аспекти формування гуманістичної світоглядної позиції майбутніх учителів засобами народно-пісенної творчості" - присвячено аналізу проблеми філософському, мистецтвознавчому, психологічному, педагогічному аспектах, виявленню сутності та змісту гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції, особливостям її формування у студентів педагогічних вузів сьогодення, визначенню наукових передумов використання народнопісенного фольклору в умовах творчої виконавської та просвітницької діяльності вокального ансамблю як форми організації музичного дозвілля майбутніх учителів.

Зазначається, що застосування народної пісні в процесі формування світоглядної позиції має давні історичні традиції, які здобули свій розвиток в творчій та педагогічній діяльності видатних діячів української культури /М.П.Драгоманов, Г.Ф.Квітка-Основ'яненко, Ф.М.Колеса, М.І.Костомаров, М.Д.Леонтович, М.В.Лисенко, С.Ф.Львівський, Т.С.Нечуй-Левицький, Я.С.Степовий, К.Г.Стеценко, Л.Українка, Т.Г.Шевченко/. В роботі подано аналіз їх творчої спадщини, розкривається виключна роль фольклору, який живить світогляд особистості, створюючи унікальну суспільно-омисловою атмосферу для формування її ціннісних орієнтацій на еталонах високої моральної свідомості. На особливу увагу в цьому плані заслуговує українська пісенна творчість, дієвість якої проявляється через віршований текст і музику. Народні пісні допомагають кожній людині проникнути в глибини історичного розвитку нації, зрозуміти духовний досвід попередніх поколінь і перетворити його на особистісний досвід.

В дисертації йдеться про те, що категорія "позиція" є тра-

диційною для психолого-педагогічних та соціологічних досліджень. В неї ідентифікуються такі поняття як "статус", "роль", "норми життя діяльності". Причому в сучасній науці ствердилися дві точки зору щодо розуміння сутності даного феномену. Перша розкриває поняття позиції як визначення особистісних відносин людини до навколишнього світу і самої себе, як духовне утворення, що обмежується рівнями свідомості суб'єкта і не зачіпає його практичної діяльності /В.Г.Іванов, С.М.Косолапов, Є.В.Струков/. Другий підхід характеризує позицію як предметно-практичне утворення, в якому окремо зазначається роль діяльності особистості, її соціально спрямованого спілкування з оточуючим світом, а відправною точкою аналізу виступає саме наявність практичної дії /О.В.Киричук, В.М.Маркін, В.М.Сагатовський/. Цю точку зору можна аргументувати тим, що позиція не зводиться тільки до готовності діяти, а обов'язково передбачає власне момент її реалізації /В.М.Бакштановський/. Саме таке розуміння сутності позиції найбільшою мірою відповідає принципово новій стратегії формування світогляду особистості.

Раніше визначення світоглядних принципів і норм обмежувалось орієнтацією на "єдино вірну ідеологію" і являло собою певну заплітовану систему загальних понять і висновків про природу та суспільство. Цей підхід значно спрощував уявлення про сутність поняття світогляду, оскільки залишав осторонь питання розвитку нетеоретичних форм свідомості особистості, емоційної забарвленості її поглядів і переконань, що призводило до таких негативних наслідків виховання, як ортодоксальність мислення, пасивність життєдіяльності суб'єкта тощо.

За теперішніх часів розуміння світоглядів суттєво змінюється. Стає все більш очевидним, що в даному феномені сплавляються і

узагальнюються всі сторони людських взаємин зі світом: знання, досвід, почуття, воля, котрі набирають практичну спрямованість у процесі діяльності особистості. У руслі даних ідей розкривається значення емоційного чинника у формуванні світоглядної позиції майбутніх учителів, який становить основу перетворення засвоєних ними знань на власні переконання, впливає на розвиток творчої активності. Виходячи з цього теоретичного положення, в дисертації вивітлюється педагогічне значення пріоритету у формуванні світоглядної позиції студентів загальношкільських, зокрема національних цінностей, розкривається їх гуманістичний зміст. Підкреслюється, що національна орієнтованість гуманістичного світогляду особистості реалізується в процесі людських взаємин і створє установки на розвиток патріотичного чуття, поваги до інших людей і народів, доброзичливості, готовності прийти на допомогу, здатності до співчуття і співпереживання, загальної культури поведінки і спілкування, добайливого ставлення до природи, її збереження і охорони, тобто тих особистісних якостей, які визначають високий рівень професійно-педагогічної підготовки вчителя.

На основі розгляду сучасної наукової літератури в дисертації пропонується характеристика світогляду особистості як цілісної системи, у межах котрої функціонують взаємопов'язані складники: світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння, з яких перші два становлять емоційні форми людського пізнання світу. Виходячи з даної структури, робиться висновок щодо перспективних напрямків педагогічної організації процесу формування світоглядних позицій, обов'язковою умовою якого є розвиток у студентів емоційно-усвідомленого ставлення до суспільних норм і принципів. Підкреслюється, що тільки чуттєве переживання здатне перевести їх у ранг особистісних духовних цінностей. Звідси стає зрозумілою виховна

роль народно-пісенної творчості, яка завжди виступала феноменом репрезентації ідеалів краси та моральних норм у їх нерозривній єдності. Завдяки художній досконалості, доступності, безпосередньому емоційному впливу, вона через серця молоді доводила до їх свідомості певні погляди на життя, виховуючи відповідне оцінювання до явищ дійсності. Саме тому народна пісня, в якій на протязі століть відображувалося та викристалізовувалося відношення людини до світу, має не лише культурно-історичне, художньо-естетичне, а й морально-етичне значення. Як один з найсуттєвіших елементів духовності, без якого втрачає сенс будь-яке інше виховання, затьмарюється і зовсім зачинається для людини вхід у мистецтво /Д.В.Павличко/, вона відіграє виключну роль у формуванні світоглядної позиції майбутніх учителів.

В дисертації стверджується, що ефективність формування світоглядної позиції студентів визначається використанням таких функцій народної пісні:

- створення національної самобутності української культури;
- збереження і поширення національного колориту традицій українського народу, його характеру, естетичних смаків і звичаїв;
- здійсненню зв'язків між творчими надбаннями поколінь;
- передачею молоді духовного досвіду почуттів та гідного ставлення до своєї Вітчизни, які поєднуються з повагою до культури інших народів.

З огляду на це основоположним принципом вивчення народної пісні визнаються між-дисциплінарні зв'язки музичної фольклористики з педагогікою, історією, літературою, краєзнавством, народознавством, етнографією, що допомагають студентам пізнати історію нації, символи, свята, обряди рідного краю, звички та побуту взаємних народів.

На основі аналізу розмаїття українських народних пісень розкривається світоглядний потенціал її окремих жанрів /історичних, календарно-ігрових, родинно-обрядових, ліричних/. Зазначається, що оспівування в народних піснях таких національних символів України, як хрещатий барвінок, верба, калина, явір, тополя /"Ой, у лузі червона калина", "Сука верба", "Стелися, хрещатий барвінок"/, не лише впливає на виховання патріотичних почуттів особистості, любові до рідного краю, а й на розуміння естетичної цінності рослинного і тваринного світу, добайливе і поетичне ставлення до навколишньої природи, її скарбів, що становить суттєвий компонент екологічного виховання, яке є суттєвим складником формування світоглядної позиції студентів. Знайомство з українськими календарно-ігровими піснями: новорічними колядками, щедрівками, театралізованими весняними хороводами, святкуванням врожаю /"Щедрик", "Гаргілочка", "Мала нічка петрівочка", "Говорила нивка", "Ой, славен, явен, красний Андрійко"/, розширюють знання майбутніх учителів про особливості українського побуту, традицій, національного одягу. Цікавий матеріал щодо формування світоглядної позиції міститься у родинно-обрядових піснях: плачах, латканях, колискових, весільних /"Ой, спи дитя, колишу тя", "Бийтеся віночки", "Маринька"/. Вивчення найкращих рис і якостей людського характеру в ліричних піснях /"Ой, ти, дівчино, заручена", "Ой, не світи місяченьку", "Чого ж вода каламутна"/ сприяє моральному вихованню особистості.

В роботі розкривається особлива роль у формуванні світоглядної позиції студентів історичних українських пісень, які завжди відповідають тому чи іншому періоду розвитку суспільства. До цього жанру належать епічні пісні-думи, у яких йдеться про конкретні історичні події, пов'язані з точними датами, діяльність відомих ге-

роїв українського народу /"Дума козацька про Берестецьку битву 1651, 3 липня", "Висипався хміль із міха та й наробив ляха-лиха", "Дума про козака Гелоту", "Хмельницький і Барабаш", "Максим, козак Залізник", "Ой, п'є Байда"/, героїчні пісні, в яких оспівуються узагальнені життєві ситуації національно-визвольної боротьби українського народу, його прагнення до незалежності. В цих піснях постають типові образи козака, чумака, солдата /стрілця/, їх почуття і думки, котрі зрозумілі кожному й які кожен може відчутти як особисті /"За Україну", "Засвітали козаченьки", "Подай, дівчино, руку на прощання", "Кедь ми прийшла карта", "Ой, горе тій чайці"/.

На основі аналізу української народно-пісенної творчості робиться висновок, що її характерні риси становлять джерело розвитку національного мелодійного стилю музичного мистецтва. Крає народної пісні та сила її самобутнього таланту кивили творчість композиторів в минулого і сьогодення, збагачували твори класичного мистецтва.

Враховуючи реальні можливості підготовки вчителя в умовах навчально-виховного процесу педагогічного вузу в дисертації доводиться, що найбільш ефективною формою застосування народної пісні з метою формування світоглядної позиції майбутніх учителів є позааудиторна виховна робота, а саме - цілеспрямована організація музичного дозвілля студентів, зокрема такого гуртка художньої самодіяльності, як вокальний ансамбль. Педагогічна робота з його учасниками, спрямована на забезпечення динаміки якісних змін у розвитку гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції майбутніх учителів складала основний зміст проведеного експериментального пошуку.

У другому розділі - "Шляхи вдосконалення процесу формування світоглядної позиції майбутніх учителів засобами на-

родно-пісенної творчості" - виявлено критерії діагностування та педагогічної корекції процесу формування світоглядної позиції, викладено перебіг та результати дослідно-експериментальної роботи з формування світоглядної позиції студентів в умовах діяльності вокального ансамблю.

На підставі даних, що були одержані за допомогою педагогічних спостережень, творчих завдань, вивчення документації педвузів, анкетування студентів, бесід, інтерв'ю й деяких інших видів усних та письмових опитувань, дається всебічна оцінка ступеня розвитку когнітивного, емоційного та діяльнісно-поведінкового складників світоглядної позиції, особливостей їх виявлення в процесі освоєння студентами народної пісні, аргументується вибір показників диференціації рівнів оформованості світоглядної позиції майбутніх учителів.

Н и з ь к и й рівень було зафіксовано у більшості студентів /46,7%. Його характерною ознакою є поверхове, досить фрагментарне знання музичного фольклору, жанрової класифікації народних пісень, їх змісту. Студенти цієї групи не вміють визначити емоційний характер творів, передати його у виразному співочому виконанні. У них майже відсутні потреби у спілкуванні з народною музикою, не розвинені індивідуальні смакові уподобання. Знайомство з піснями не спонукає майбутніх учителів до пізнання історії їх виникнення, існуючих традицій та обрядів виконання, не викликає бажання поділитися своїми міркуваннями в цій галузі з колегами та учнями.

В процесі вибору репертуару й форм роботи ансамблю, що має репродуктивний характер, перевага належить авторитету художнього керівника.

С е р е д н і й рівень оформованості світоглядних позицій

був властивий невеликій частині студентів /35,5%. Він характеризує сталий інтерес майбутніх учителів до народного мистецтва, наявність спонукань до засвоєння змісту пісень, знання засобів поетичної та музичної виразності, розуміння виховного значення музичного фольклору. У студентів цієї групи спостерігається схильність до обгрунтованої оцінки свого ставлення до пісні, навички її виконавської інтерпретації на основі індивідуально-особистісного трактування характеру пісенних образів. Проте вони не вміють співставляти пісні з відповідними життєвими явищами, порівнювати різні обрядові традиції їх виконання, реалізовувати свої знання на практиці. Цей недолік обмежує можливості глибокого пізнання витоків народної творчості, її вплив на розвиток світоглядної культури особистості, що не дозволяє піднятися студентам на більш високий рівень творчої виконавської та просвітницької діяльності.

В и с о к и й рівень світоглядних позицій виявився притаманним лише окремим студентам /17,3%, які здебільшого мали музичну освіту або навчалися на факультетах музичної спеціалізації /музично-педагогічних та педагогічних з додатковою спеціальністю "музика"/. У студентів цієї групи більш гармонійно розвинуті всі структурні компоненти світоглядної позиції: систематизовані знання про національно-пісенний фольклор, наявні усвідомлені спонукання до засвоєння його зв'язків з історією, культурою України, навички оцінних суджень про народні пісні, ініціатива в передачі та популяризації одержаних знань, творча виконавська та просвітницька діяльність. Сценічне втілення художніх образів відзначається самостійністю, оригінальністю рішення, яскравою фантазією, що ґрунтується на обізнаності з обрядовими традиціями, звичаями українського народу, особливостями національного одягу.

Переважання у майбутніх учителів низького і середнього рівнів сформованості світоглядної позиції, було зафіксовано в процесі якісного та кількісного аналізу результатів констатувального експерименту, підтвердило необхідність проведення спеціальних педагогічних заходів.

Загальна мета формулчої дослідно-експериментальної роботи полягала у досягненні більш високого /у порівнянні з початковим етапом дослідження/ рівня світоглядних позицій студентів, що передбачало створення відповідної організаційно-методичної системи, спрямованої на різнобічне вивчення народних пісень в позааудиторній виховній роботі в аспекті міждисциплінарних зв'язків. Вона була реалізована трьома етапами, кожен з яких характеризувався певними цілями і завданнями, відповідними формами і методами організації творчої виконавської та просвітницької діяльності студентів.

Формулчий експеримент проводився в Івано-Франківському державному педагогічному інституті /нині Прикарпатський університет/. В ньому брали участь 45 студентів експериментальної групи та 45 студентів контрольної групи історичного, музично-педагогічного та філологічного факультетів. Програмою експерименту було передбачено поетапне ускладнення змісту і видів діяльності студентів у вокальному ансамблі.

На першому /інформаційному/ етапі здійснювалася підготовка студентів до освоєння пісенної творчості, забезпечення їх такими знаннями, що є необхідними для ефективного впливу фольклору на світоглядний розвиток майбутнього вчителя. З цієї метою студенти не тільки залучались до слухання і виконання пісень, а й до активного опанування джерел національної культури. Знайомство з кожним піснем пов'язувалося з відповідною інформацією щодо

історії України, практичними заняттями з народознавства, збиранням оригінальних фольклорних матеріалів. Особлива увага приділялась аналізу соціально-історичної природи народної пісні, її взаємозв'язку з усією сферою духовної культури України.

Другий /ціннісно-орієнтаційний/ етап було спрямовано на те, щоб закріпити думки і переживання студентів, які виникли у них в процесі сприйняття народної пісні, трансформувати їх в усвідомлені, емоційно забарвлені спонукування до засвоєння змісту і художньої досконалості змісту пісень, а через них – до пізнання оточуючого світу й самих себе. Осягнення морально-естетичних цінностей народно-пісенного мистецтва відбувалося в процесі розвитку виконавської майстерності студентів, оскільки активізація творчої діяльності людини якнайбільше сприяє поглибленню її знань і почуттів, які виступають основою формування світоглядної позиції. Сутність педагогічного управління на цьому етапі полягала у розвитку художньо-образного мислення майбутніх учителів, їх умінь аналізувати засоби виразності пісенного матеріалу, здатності до найточнішого розуміння й оцінної інтерпретації віршованого тексту та музики.

Третій /творчо-синтезуючий/, завершальний етап включав організацію творчої активної участі студентів у різних формах концертної виконавської та просвітницької діяльності. Високий ступінь оволодіння технологією виконання, внутрішнє горіння і яскраву емоційність виступів доповнявало попереднє вступне слово, бесіди, лекції, в яких студенти розкривали слухачам історичні та жанрові особливості пісень, що звучали в концертних програмах. Це впливало на становлення світоглядної позиції майбутніх учителів та її збагачення педагогічним змістом, бо підготовка студентів до виховної роботи в школі передбачає формуван-

ня у них умінь залучення дітей до художньої самодіяльності, організації фольклорних колективів, клубів аматорів мистецтва, гуртків музичного краєзнавства тощо.

Ефективність проведення поетапної цілеспрямованої роботи значною мірою була зумовлена розробленими педагогічними умовами її організації, в яких враховувались об'єктивні і суб'єктивні особливості формування гуманістичної, національно-орієнтованої світоглядної позиції.

Для перевірки наслідків проведеної дослідно-експериментальної роботи у відповідності до її програми і завдань було здійснено серію вимірів, що забезпечувало можливість кількісної та якісної інтерпретації рівнів сформованості світоглядної позиції студентів. Ці дані представлені в таблиці № I.

Таблиця № II

Показники сформованості гуманістичної, національно-орієнтованої світоглядної позиції майбутніх учителів
/ в % /

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	I	II	I	II
Високий	17,8	34,1	16,3	20
Середній	35,5	55,5	37,0	40,7
Низький	46,7	10,4	46,7	39,3

Як бачимо з даних таблиці, внаслідок проведення формулою дослідно-експериментальної роботи відбулися значні зміни у розвитку гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції майбутніх учителів. Порівняння початкового і кінцевого зрізів експериментальної та контрольної груп дозволяє констатувати

що суттєво скоротилася кількість студентів, яким раніше був притаманний низький рівень сформованості світоглядної позиції /в експериментальній групі - на 36,3%, в контрольній лише на 7,4%/; стало більше студентів, що досягли середнього рівня сформованості світоглядної позиції /в експериментальній групі - на 20%, в контрольній - на 3,7%/; зросла кількість майбутніх учителів, світоглядні позиції котрих було віднесено до найвищого рівня /експериментальна група - на 16,2%, контрольна - 3,7%/.

Одержані результати свідчать про те, що розроблена організаційно-методична система формування гуманістичної, національно орієнтованої світоглядної позиції студентів засобами української народно-пісенної творчості виявилася достатньо ефективною. Її використання в умовах позааудиторної виховної роботи відкриває широкі можливості для вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя і дає підстави зробити такі висновки:

1. Високохудожні твори народно-пісенного мистецтва, в яких розкриваються духовність нації, впливають на формування гуманістичної національно орієнтованої світоглядної позиції студентів. Ефективність їх застосування в процесі підготовки майбутнього вчителя передбачає активізацію творчої виконавської та просвітницької діяльності студентів, процес якої дозволяє досягнути глибокий зміст пісенних творів, закладену в них мудрість, досконалість художньої форми та сприяє розвитку загальної культури і національної самосвідомості майбутнього вчителя.

2. Гуманістична, національно орієнтована світоглядна позиція студентів педагогічних вузів становить складне особистісне утворення, яке характеризується єдністю пізнання і розуміння цінностей духовної національної культури, емоційного ставлення до них, ініціативи та умінь їх реалізації в педагогічній практиці.

Змістовну сутність даного поляття визначає усвідомлене, емоційно забарвлене спонукання майбутнього учителя до засвоєння загальношкільських ідеалів гуманізму, традицій і звичаїв українського народу, його історії, що виступає регулятором творчої виконавської та просвітницької діяльності, обумовлює якісну міру досягнення її розвитку.

3. Критерії та показники сформованості гуманістичної, національно орієнтованої позиції студентів дають можливість діагностувати та коректувати процес професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

4. Організаційно-методична система формування гуманістичної національно орієнтованої світоглядної позиції майбутніх учителів містить:

а/ е т а п и /інформаційний, ціннісно-орієнтаційний, творчо-синтезуючий/;

б/ ф о р м и педагогічної роботи /індивідуальна, групова, фронтальна/;

в/ м е т о д и /соціально-історичного та художньо-педагогічного аналізу народної пісні, порівняльної характеристики виконавських інтерпретацій, оцінно-художнього спілкування, творчих завдань, проблемного викладання навчального матеріалу, дискусійного обговорення критичних суджень про музичний фольклор, міжпредметних зв'язків та інтеграції навчальних дисциплін з позааудиторною виховною роботою/;

г/ п е д а г о г і ч н і у м о в и /створення сприятливої творчої атмосфери в процесі занять, установлення особистісних контактів художнього керівника з учасниками ансамблю, що ґрунтуються на взаємній повазі один до одного, творчому спіробітництві; спрямованість навчально-виховної роботи на систематизацію знань студентів, активізацію їх образного уявлення, асо-

діативного мислення, самостійного пошуку, власних варіантів інтерпретації музичного матеріалу; застосування завдань творчого характеру відповідно до конкретного змісту народної пісні та рівня світоглядної культури кожного учасника колективу.

5. Розглянуті в дисертації положення дають підстави рекомендувати:

- внести відповідні доповнення у навчальні програми курсів "Історія педагогіки України", "Методика виховної роботи", "Українська національна система виховання", "Народознавство", розглядаючи музичний фольклор як один з ефективних засобів навчання і виховання школярів;

- ширше пропагувати народно-пісенну творчість, забезпечуючи популяризацію незаслужено забутих і заборонених раніше імен видатних українських фольклористів та етнографів;

- сприяти вивченню духовної музики як складової національної культури, що тісно пов'язана з народною творчістю.

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань даної проблеми. В її подальшій розробці необхідно зосередити увагу на висвітленні особливостей впливу гуманістичної національно орієнтованої світоглядної позиції на розвиток професійно значущих якостей майбутнього вчителя, культури його педагогічного спілкування, можливостей застосування в цьому процесі різновидів українського мистецтва.

Основний зміст дисертації викладено в публікаціях автора:

1. Психолого-педагогічні основи роботи з студентським вокальним ансамблем //Практична психологія і розвиток таланту. - Суми, 1992. - С. 189-192.

2. Естетичне виховання майбутніх учителів початкових класів засобами народного вокального мистецтва //Шляхи поліпшення

підготовки учителів початкових класів до роботи в національній школі: Тези науково-практ. конф. - Дрогобич, 1992. - С. 157-159.

3. Значення пісенного фольклору у формуванні світоглядних позицій майбутнього учителя //Виховання учнівської молоді в душі миру і взаєморозуміння: Тези науково-практ. конф. - Рівне. - С.205-206.

4. Формування гуманістичних світоглядних позицій майбутніх учителів засобами народно-пісенної творчості //Духовний світ молоді: Тези науково-практ. конф. - Чернігів, 1993, 5 с.

5. Шляхи формування світогляду майбутніх учителів сучасної школи засобами народно-пісенного мистецтва /в друці/. - Херсон, 3 с.